

**«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» КеАҚ
Әлеуметтік ғылымдар факультеті
Педагогика кафедрасы**

**«БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА БУЛЛИНГ
ЖӘНЕ КИБЕРБУЛЛИНГТІҢ АЛДЫН АЛУ:
ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ТӘЖІРИБЕ»
Халықаралық ғылыми семинар
ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК
Международного научного семинара
«ПРОФИЛАКТИКА БУЛЛИНГА И КИБЕРБУЛЛИНГА
В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ:
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА»**

**Астана
20 сәуір, 2023 ж.**

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ
МИНИСТРЛІГІ
«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ»
КеАҚ
ӘЛЕУМЕТТІК ҒЫЛЫМДАР ФАКУЛЬТЕТІ
ПЕДАГОГИКА КАФЕДРАСЫ**

**«БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА БУЛЛИНГ ЖӘНЕ КИБЕРБУЛЛИНГТІҢ
АЛДЫН АЛУ: ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ТӘЖІРИБЕ»
Халықаралық ғылыми семинар
ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК
Международного научного семинара
«ПРОФИЛАКТИКА БУЛЛИНГА И КИБЕРБУЛЛИНГА В
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА»**

**Астана
20 сәуір, 2023 ж.**

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Сомжүрек Б.Ж. - ғылыми семинар төрағасы, әлеуметтік ғылымдар факультетінің деканы;

Асылбекова М.П. - педагогика кафедрасының меңгерушісі, п.ғ.к., профессор;

Атемова К.Т. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор;

Сейітқазы П.Б. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор;

Шалғынбаева Қ.Қ. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор;

Албытова Н.П. - педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор;

Сламбекова Т.С. - педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор,

Шолпанкулова Г.К. – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор;

Жубакова С.С. - педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент;

Жукенова Г.Б. - педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент;

Махадиева А.К. - философия докторы (PhD), доцент м.а.

ЧЛЕНЫ ОРГКОМИТЕТА:

Сомжүрек Б.Ж. - председатель научного семинара, декан факультета социальных наук;

Асылбекова М.П. - заведующая кафедрой педагогики, к.п.н., профессор;

Атемова К.Т. - доктор педагогических наук, профессор;

Сейітқазы П.Б. - доктор педагогических наук, профессор;

Шалғынбаева Қ.Қ. - доктор педагогических наук, профессор;

Албытова Н.П. – кандидат педагогических наук, профессор;

Сламбекова Т.С. - кандидат педагогических наук, профессор;

Шолпанкулова Г.К. - кандидат педагогических наук, профессор;

Жубакова С.С. - кандидат педагогических наук, доцент;

Жукенова Г.Б. - кандидат педагогических наук, доцент;

Махадиева А.К. - доктор философии (PhD), и.о. доцента.

УДК 378.1
ББК 74.00
Б. 94

«Білім беру ұйымдарында буллинг және кибербуллингтің алдын алу: теория және тәжірибе» атты ғылыми семинар BR18574152 «Балаларға қатысты буллингтің алдын алу шараларын әзірлеу және оның өзекті аспектілерін зерттеу» тақырыбындағы 2023-2024 жылдарға арналған бағдарламалық мақсатты қаржыландыру аясында ұйымдастырылған.

Б.94 «Білім беру ұйымдарында буллинг және кибербуллингтің алдын алу: теория және тәжірибе». Халықаралық ғылыми семинар жинағы (Астана қ., 20 сәуір). 2023. 223– бет

ISBN 978-601-337-842-8

Жинаққа білім беру ұйымдарында буллинг және кибербуллингтің алдын алу шараларын әзірлеу және оның өзекті аспектілерін зерттеу мәселелері бойынша баяндамалар енгізілген.

УДК 378.1
ББК 74.00

ISBN 978-601-337-842-8

© **Формула печати, 2023**

ЗАМАНАУИ МЕКТЕПТЕГІ БУЛЛИНГ ЖӘНЕ КИБЕРБУЛЛИНГ МӘСЕЛЕЛЕРІ

PROBLEMS OF BULLYING AND CYBERBULLYING IN A MODERN SCHOOL

Сейіткерім А.Н., Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің докторанты, Астана қаласы, Қазақстан Республикасы

Seitkerim A. N., doctoral student of L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Republic of Kazakhstan

Аңдатпа. Бүгінгі таңда буллинг өте кең таралған мәселе. Мектептегі жасөспірімдер психологиялық зорлық-зомбылықтың бұл түрімен жиі кездеседі. Орта және жоғары сыныптарда жасөспірімдер, әдетте, ортасында достарының мақұлдауы мен қолдауын қажет етеді. Бұл қажеттілік қорқытудың ықтимал «кұрбандарын» психологиялық қорлау жағдайында одан да осал етеді. Ақпараттық технологиялар мен басқа да байланыс құралдарының дамуымен буллинг шынайы өмірден интернетке өтті және ол-кибербуллинг деп аталады. Мақалада мектептің педагогикалық құрамы арасында буллингпен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру қажеттілігі және буллинг пен кибербуллингтің алдын-алу процесінде білім беру мекемелері басшылығының рөлінің маңыздылығы туралы айтылады. Мәселені одан әрі зерделеу және оқушылар арасында буллингтің пайда болуы мен дамуын болдырмауға бағытталған алдын-алу шараларын әзірлеу қажеттілігі негізделеді.

Annotation. Today, bullying is a very common problem. Teenagers at school often face this type of psychological violence. In middle and high school, teenagers usually need the approval and support of their friends in the middle. This need makes potential "victims" of bullying even more vulnerable in the case of psychological violence. With the development of information technology and other means of communication, bullying has moved from real life to the Internet, and this is called cyberbullying. The article describes the need to develop skills of working with bullying among the teaching staff of the school and the importance of the role of the leadership of educational institutions in the prevention of bullying and cyberbullying. The necessity of further study of the problem and the development of preventive measures aimed at preventing the occurrence and development of bullying among students is substantiated.

Кілт сөздер: қорқыту, кибербуллинг, агрессия, мазасыздық, қорқытудың алдын алу, білім беру, мектеп, мектеп басшылығы, психологиялық климат, оқу үлгерімі.

Keywords: bullying, cyberbullying, aggression, anxiety, bullying prevention, education, school, school leadership, psychological climate, academic performance.

Бүгінгі таңда қазіргі білім беру жүйесінде қойылған ең өзекті міндеттердің бірі-қауіпсіз ортаны құру және қолдау. Айта кету керек, бұл тұрғыда «қауіпсіздік» ұғымы оқушыларды қорғауға байланысты техникалық жабдықтар мен іс-шараларды емес, мектеп ұжымдарында жайлы психологиялық атмосфераны құруды білдіреді. Қауіпсіздік сезімі оқушылардың жалпы психоэмоционалды жағдайына тікелей әсер етіп қана қоймайды, сонымен қатар табысты дамудың кепілі болып табылады. Белгіленген тапсырманы орындау білім беру процесіне қатысушылар арасындағы қатынастардың сипатын зерттеудің әртүрлі тәсілдерін қарастыру қажеттілігін білдіреді. Ұжымдағы қарым-қатынас білім беру ортасының «қауіп» сезімінің пайда болуына әсер ететін қолдау немесе қауіп-қатер көзі болуы мүмкін [8]. Осыған байланысты, соңғы уақытта білім беру мекемелеріндегі буллинг мәселесіне көбірек көңіл бөлінуде.

Буллинг тақырыбы қазіргі қоғамның «ауруы» көріністерінің жиілігінде тез өсуде және мектеп ортасында күрделі мәселе болып табылады. Көптеген жасөспірімдер мектепте күнделікті қудалау мен қорқытуға тап болады. Орта және жоғары сыныптарда жасөспірімдер, әдетте, құрдастарының қолдауы мен құрметіне мұқтаж, бұл буллингтің ықтимал «құрбандарын» қорқыту жағдайында одан да осал етеді [6].

1970-1980 жылдары «буллинг» тақырыбының алғашқы зерттеушілерінің бірі: П. Хайнеман, А.Пикас, Э. Роланд, Д. Олвеус және т. б. ғалымдардың еңбектерінде осы құбылысты тереңірек зерттеу және түсіну мақсатында алғашқы зерттеулер жүргізілді. Буллинг мәселесіне деген көзқарас Д.А. Лейннің қорлау тақырыбына арналған, сондай-ақ буллингтің түрлері туралы ақпаратты қамтитын еңбектері шыққаннан кейін өзгерді. Бұл мәселені қарастырудың негізгі, қазір жалпы қабылданған тәсілдерін сипаттайтын Э.Роланд пен Э.Мюнтенің еңбектерінің жариялануы да маңызды рөл атқарды [4]. Жыл сайын бұл мәселені зерттеу, сондай-ақ оны шешу жолдарын қарастыру танымал бола бастады.

Бүгінгі таңда біздің елімізде мектептегі буллингтің алдын-алуға және тоқтатуға бағытталған жоспарлы жұмыстар жүргізілуде, сондықтан бұл мәселені қарастыру әрқашанда өте маңызды болып табылады. ЮНИСЕФ мәліметінше, әлемде 150 миллион бала мектеп қабырғасында және одан тыс жерде құрдастары тарапынан зорлық көріп, қудалауға ұшырайды. Арнайы зерттеулер көрсеткіштеріне сәйкес түрлі елдерде буллингтен балалардың 19-30 пайызға дейін зардап шегеді. ҚР ДСМ Қоғамдық денсаулық сақтау ұлттық орталығы өткізген зерттеулерге сүйенсек, 11-15 жастағы жасөспірімдердің 17%-ы мектепте айына бір немесе бірнеше рет буллинг құрбаны болған». Мектептегі буллингті зерттеудің өзектілігі нәтижесі ауыр зардаптарының болуына байланысты өте жоғары болып қалып отыр. Мәселе төңірегінде ең тиімді жұмыс жүргізу және алдын-алу үшін тек мектеп психологы мен оқушыларының ғана емес, сонымен қатар педагогикалық құрам мен ата-аналардың қатысуымен құрылымдық жоспар құру қажет. Білім беру процесіне қатысушыларының барлығында буллингтің негізгі ерекшеліктері туралы, сондай-ақ оның алдын алу шаралары мен тәсілдері туралы түсінік болуы қажет.

Мектептегі буллинг-бүгінде әлемнің көптеген елдерінде кең таралған әлеуметтік құбылыс. Д. Олвеус «буллинг» әлеуметтік күш пен физикалық күштің теңсіздігіне негізделген мақсатты, үнемі қайталанатын, агрессивті мінез-құлық ретінде анықтайды. Бұл құбылыс көбінесе формальды түрде жасанды түрде құрылған ұжымдарда пайда болуы мүмкін. Білім беру жүйесінде мұндай мысал мектеп сыныптары немесе оқушылар топтары болуы мүмкін. Мектептегі буллинг-бұл басқа адамға оның еркінен тыс тікелей (физикалық және ауызша агрессия арқылы) немесе жанама (қауесет пен өсек тарату, елемеу, қабылдамау, баланы басқа баланың немесе балалар тобының қудалауы) әсер ету [1]. Осы анықтамаға сүйене отырып, алдын-алудың тиімді әдістерін құру мақсатында мектептегі буллинг ерекше назар аударуды қажет ететін білім беру ортасының қауіпсіздігіне тікелей қауіп деп айтуға болады.

Жоғарыда айтылғандай, буллинктің екі түрі бар: тікелей (физикалық) және жанама, немесе әлеуметтік агрессия деп аталады. Бұл мінез-құлықтың өзіндік жас, гендерлік және басқа психологиялық заңдылықтары бар [2].

Тарасова С. Ю., Осницкий А. К. және Аюколопов С. Н. өз жұмыстарында буллинкті нұсқалардың, формалардың, агрессияның бірі ретінде қарастырады [5]. Зерттеушілердің пікірінше, агрессияны көрсету қорқытудың ықтимал «құрбандарына» қорқыныш қалыптастыруға ықпал етеді, осылайша агрессордың позициясын нығайтады. Сондай-ақ, қорқыту құрбандарын болашақ агрессорларға айналдыру ықтималдығы жоғары екендігі атап өтті, өйткені оларда эмоционалды және мінез-құлық тұрақсыздығының белгілері, сондай-ақ мазасыздық пен агрессия деңгейінің жоғарылауы мүмкін. Жасөспірім ұлдар физикалық агрессияның көріністеріне көбірек бейім екендігі анықталса, ал жасөспірім қыздар басқа адамдардың жағымсыз сыртқы бағалауларында, қауесеттердің таралуында және т. б. көрінетін ауызша сөйлеуге бейім болды. [5].

1. Мектептегі физикалық буллинг-бұл соққыларда және басқа дене жарақаттарында көрінуі мүмкін тікелей, мақсатты физикалық әсер [3].

2. Психологиялық мектептегі буллинг-бұл жәбірленушінің психикасына әсер ету мақсатында жасалатын зорлық-зомбылық, бұл психологиялық жарақаттардың дамуына әкелуі мүмкін. Буллинктің бұл түрі жәбірленушіге жайсыз эмоция туғызу және сенімсіздік сезімін дамыту мақсатында ауызша қорлау немесе қорқыту, қудалау, қорқыту түрінде көрінеді. Сондай-ақ, осы тақырып аясында психологиялық әсер ету формасына мыналар жатады:

- ауызша қорқыту (мысалы: қорлайтын есім-лақап ат, қорлау, қорлайтын, қорлайтын қауесеттердің таралуы және т. б.);

- қорлайтын қимылдар немесе әрекеттер (мысалы, жәбірленушіге түкіру немесе оған түкіру тарап);

- қорқыту (жәбірленушінің мінез-құлқына әсер ету және қорқыныш пен сенімсіздік сезімін тудыру үшін агрессивті дене тілі мен дауыс интонациясын қолдану);

- оқшаулау (жәбірленушіні оқушылардың бір бөлігі немесе бүкіл сынып әдейі оқшаулайды, қуып жібереді немесе елемейді);

- кибербуллинг-электронды құрылғылар, интернет-ресурстар арқылы қорлау (айыптаушы сипаттағы суреттер мен фотосуреттерді жіберу, ат қою, қауесеттерді тарату және т.б.) [3].

Буллинг айналасындағыларға жасырын процесс болуы мүмкін, бірақ қорланған балалар әртүрлі дәрежеде психологиялық жарақат алады, бұл суицидке дейін ауыр зардаптарға әкелуі мүмкін [3].

Мектептегі психологиялық қорлаудың құрбандары көбінесе оқушылардың келесі санаттары болып табылады:

- оқу үлгерімі төмен оқушылар;
- үздік оқушылар;
- мұғалімдердің сүйіктілері;
- ата-аналар гипер-қамқорлықтағы балалар;
- денсаулығында және физиологиялық дамуында кемістігі бар балалар;
- қазіргі заманауи электронды құрал-жабдықтары жоқ немесе олардың ішіндегі ең қымбат электронды құрал-жабдықтары бар балалар;
- вундеркиндылар [3].

Оқушылар арасындағы буллинг тақырыбы мектеп ортасында таныс мәселе. Алайда, технологияның дамуымен мұндай қорқыту енді тек мектеп аумағымен шектелмейді. Жасөспірімдер интернеткоммуникацияға жиі қатысады, бұл қорлау процесін жүзеге асыру үшін жеткілікті болып табылады. Психологиялық қорқытудың ұқсас нұсқасы «классикалық қорқытудың» кіші түрлерінің бірі болып табылады және «кибербуллинг»деп аталады.

Кибербуллингті смартфондар, электрондық пошта, веб-беттер, әлеуметтік желілер, блогтар және басқа Интернет-ресурстар сияқты бұқаралық ақпарат құралдары мен коммуникациялар арқылы болатын қорлау ретінде сипаттауға болады. Басқаша айтқанда, кибербуллинг-бұл өзара әрекеттесудің электронды түрлерін қолдана отырып, белгілі бір уақыт ішінде топ немесе жеке тұлға жүйелі түрде жүзеге асыратын және өзін оңай қорғай алмайтын жәбірленушіге қарсы бағытталған қасақана агрессивті әрекеттер [3]. Кибербуллинг-бұл халықаралық деңгейге жеткен мәселе. 2013 жылғы «АҚШ-тағы қорқыту статистикасына» сәйкес, балалар мен жасөспірімдердің шамамен 58% - ы интернетте қорқытылғанын хабарлады, олардың сауалнамаға қатысқандардың жартысынан көбі бұл оқиға туралы ата-аналарына хабарламағанын көрсетті [6]. Кибербуллинг жасөспірімдерге айтарлықтай зиян келтіруі мүмкін және мазасыздықтың, депрессияның және тіпті суицидтік көріністердің дамуына әкелуі мүмкін.

Көптеген ұқсас белгілердің болуына қарамастан, кибербуллинг қорқытудан біршама ерекшеленеді. Біріншіден, кибербуллинг – бұл қорқытудың жеке нұсқасы, ал қорқыту-бұл басқа адамды агрессивті қудалау, бопсалау және психологиялық қорлаудың жалпы анықтамасы. Екіншіден, кибербуллинг жағдайында тікелей физикалық байланыс жоқ, өйткені қорқыту онлайн-қызметтер мен ақпараттық технологиялар арқылы жүзеге асырылады. Үшінші ерекшелігі – анонимділік. Анонимділік агрессорға қауіпсіздік пен жазасыздық сезімін тудырады, бұл қорқыту құрбандары үшін ауыр зардаптардың жоғарылау қаупіне әкелуі мүмкін.

Психологиялық қорлау, оның кез-келген көрінісінде, психоәлеуметтік бейімделу проблемаларының дамуының маңызды көрсеткіші болып табылады. Қауіпсіз орта оқушылар өздерін маңызды сезінетін және құрдастары мен ересектері мойындайтын жағдайда пайда болады. Мұғалімдермен және құрдастарымен жағымды қарым-қатынаста болған, сондай-ақ олардан қолдау алатын балалардың өзін-өзі бағалау деңгейі жоғары болуы және өздері үшін тұруы ықтимал. Құрдастарымен және мұғалімдерімен жағымсыз тәжірибесі бар оқушыларда өзін-өзі бағалаудың төмендігінен зардап шегуі және әлеуметтік бейімделу проблемалары болуы мүмкін.

Қорқыту мәселесіне қызығушылықтың артуының себептерінің бірі-оның академиялық үлгеріммен байланысы. Оқушылар уақытының көп бөлігін мектепте өткізетіндіктен, мектептер оқушының әлеуметтік, интеллектуалдық және мінез-құлық дамуына айтарлықтай әсер ететінін жоққа шығаруға болмайды. Мектеп климаты мектеп қауіпсіздігінің маңызды бөлігі болып табылады. Оқушылар үшін қауіпсіз ортаны құру және сақтау міндетін орындау білім беру процесіне қатысушылар арасындағы қатынастарды зерттеудің әртүрлі тәсілдерін қарастыру қажеттілігін білдіреді. Қорқыту процесі бұзақылар мен құрбандарды ғана емес, сонымен қатар басқа рөлдерді қабылдайтын оқушыларды да қамтиды.

Қорытындылай келе, буллинг қазіргі білім берудің өзекті мәселелерінің бірі болып қала береді. Технологияның дамуы кибербуллингті дамыту үшін платформаны қалыптастыруға қызмет етті, өйткені жасөспірімдер бұған ықпал ете алатын интернет-коммуникацияларға көбірек қатысады.

Қазіргі зерттеулерге сәйкес, кибербуллинктің құрбандары көбінесе шынайы өмірде қорланған балалар болып табылады. Олар әртүрлі себептермен осал, өзіне сенімді емес, құрдастарымен салыстырғанда сыртқы келбеті, шығу тегі, мінез-құлқы және денсаулық жағдайы бойынша қандай да бір айырмашылықтармен сипатталады [7].

Бүгінгі күні осы мәселе аясында диагностиканың нақты практикалық әдісі жоқ, оның нәтижелері бойынша профилактикалық шаралар жүйесі құрылатын еді. Осылайша, біз буллинг пен кибербуллинктің алдын-алуға және мектепте де, одан тыс жерлерде де қауіпсіздік жағдайларын жасауға бағытталған алдын-алу шараларын дамыту және құру қажеттілігі туралы қорытынды жасай аламыз.

Сондай-ақ, бұл мәселені шешудің тиімділігі жеке адамдарға емес, білім беру процесінің барлық қатысушыларының бірлескен жұмысына, атап айтқанда, мектеп мекемелерінің әкімшілігі, мұғалімдер, психологиялық қызметтер, ата-аналар және, әрине, оқушылардың өздеріне байланысты екенін тағы бір рет атап өткіміз келеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бочавер А.А. Опросник риска буллинга (ОРБ) / А.А. Бочавер [и др.]. Вопросы психологии, 2015, №5. С. 146-157. Другие авторы: Кузнецова В.Б., Бианки Е.М., Дмитриевский П.В., Завалишина М.А., Капорская Н.А., Хломов К.Д.

2. Гребенкин Е.В. Профилактика агрессии и насилия в школе. Р-н/Д: Феникс. 2006. 160 с.
3. Кон И.С. Что такое буллинг и как с ним бороться // Семья и школа. 2006. № 11. С. 15-18.
4. Лэйн Дэвид А. Школьная травля (Буллинг) // Детская и подростковая психотерапия / Под ред. Дэвида Лейна и Эндрю Миллера. 2001. С. 240-274.
5. Тарасова С.Ю., Осницкий А.К., Ениколопов С.Н. Социально-психологические аспекты буллинга: взаимосвязь агрессивности и школьной тревожности [Электронный ресурс] // Психологическая наука и образование psyedu.ru. 2016. Том 8. № 4. С. 102-116.
6. Boyle G.N. The Effects of Bullying on Academic Achievement in Middle School Students. Dissertation. Union University, USA, 2015.
7. Kowalski R.M., Limber S.P., Agatston P.W. Cyberbullying: Bullying in the digital age. N.Y.: Wiley-Blackwell, 2011.

ЖӘБІРЛЕУДІҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК - ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

SOCIAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE PREVENTION OF ABUSE

**Оймауытова А.Т., Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық
университетінің магистранты, Астана қаласы, Қазақстан Республикасы**

**Oymaulytova A.T, master student Eurasian National University L.N.
Gumilyov, Astana,
The Republic of Kazakhstan**

Андатпа. Мақалада бүгінгі күні қоғамда үйлесімді, өз-өзіне сенімді және коммуникативті дағдылары дамыған тұлғаны қалыптастыру мақсаты қойылғанымен, орта мектеп тәжірибесінде оқушылардың өзара қарым-қатынасында буллинктің орын алып отырғандығы туралы баяндалады. Сонымен қатар, буллинктің алдын алуда қарым-қатынастың алатын орнына тоқталады; ата-ана мен бала қарым-қатынасында орын алуға тиіс әлеуметтік-педагогикалық шарттарды ұсынады.

Annotation. The article tells about the fact that today in society the goal is to